

הרב צבי ישי דמן

ירושלים¹

התרחשות מגילת אסתר ביחס לשיבת ציון

המתואר במגילת אסתר, התרחש בתקופה שבין כורש² לדריוש³. לאחר שכבר נפקדו ישראל וניתן להם רשות לשוב לארץ יהודה, ושוב נמנע הרישיון לבנות את בית המקדש, טרם התנבאו חגי וזכריה בהוראה לשבי הגולה לבנות את הבית, כפי שאירע לבסוף אך בתקופת שלטונו של דריוש⁴.

כך עולה מהפסוקים המונים את המלכים השליטים מתחילת העלייה ועד בניין בית המקדש בספר עזרא פרק ד:

(ד) וַיְהִי עִם הָאָרֶץ מִרְפָּים יְדֵי עַם יְהוּדָה וּמִבְּהָלִים אוֹתָם לְבָנוֹת: (ה) וְסִכָּרִים עָלֵיהֶם יוֹעֲצִים לְהַפֵּר עֲצָתָם כָּל יְמֵי פֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרְס וְעַד מַלְכוּת דָּרְיוּשׁ מֶלֶךְ פָּרְס: (ו) וּבְמַלְכוּת אַחַשְׁוֵרוּשׁ בְּתַחֲלַת מַלְכוּתוֹ כָּתְבוּ שְׁטֵנָה עַל יִשְׁבֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם:

ואילו נבואת חגי וזכריה המתוארת בפרק ה, התרחשה בתקופת שלטונו של דריוש. כפי שניכר בהמשך הפרק בתיאור מכתב פחת עבר הנהר למלך:

(ו) פֶּרְשֶׁגָן אֲנָרְתָא דִּי שְׁלַח תַּתְנִי פַחַת עֵבֶר נְהָרָה וְשִׁתֵּר בּוּזְנֵי וּכְנֻתָה אֲפֶרְסְכִיָּא דִּי בְעֵבֶר נְהָרָה עַל דָּרְיוּשׁ מַלְכָּא: (ז) פֶּתְגָמָא שְׁלַחוּ עֲלוּהֵי וְכַדְנָה כְּתִיב בְּגוֹה לְדָרְיוּשׁ מַלְכָּא שְׁלָמָא כְּלָא:

אלא שבפרק ד, בהמשך לפסוקים הנזכרים לעיל⁵, מצוטט כתב שטנה אותה שלחו מתרדת וטבאל למלך ארתחששתא, כאשר כותבי המכתב בפועל הם רחום בעל טעם ושמשי ספרא. כתוצאה ממכתב זה התקבל מענה מן המלך האוסר את בניין העיר, כאשר רחום ושמשי הולכים לירושלם ומבטלים את העבודה באדרע וחיל⁶.

אם מקבלים את סדר המקראות כפשוטם⁷, הרי כתב השטנה הלזה שייך לתקופה שקודם עליית עזרא ונחמיה, ובכך מתברר שישנם שני מלכים בשם ארתחששתא. שהרי בימי עזרא ונחמיה מלך גם כן ארתחששתא⁸

¹ Tyd505505@gmail.com

² עזרא א, א.

³ חגי א, א; עזרא ד, כד.

⁴ שהוא בנו של אחשוורוש – דניאל ט, א.

⁵ פסוקים ח - טז.

⁶ שם, כג.

⁷ לעומת המחקר המאחר את כתב השטנה הלזה לארתחששתא שאחר דריוש השני, זה שמלך לדעתם בימי עזרא ונחמיה. וראה להלן הערה 16.

⁸ עזרא ז, א; שם, ז; נחמיה ב, א; ה, יד; יג, ו.

לכאורה נמצא כי במקרא הוזכרו במפורש חמישה מלכים, כורש; ארתחששתא; אחשורוש; דריוש; ארתחששתא. אלא שחז"ל במסכת ראש השנה⁹ איחדו את ארתחששתא האחרון הלזה עם דריוש, וממילא אין לנו מפורש במקרא כי אם ארבעה מלכים¹⁰. אין אנו יודעים מתוך הפסוקים האם ארתחששתא שביטל את עבודת בית המקדש קודם לאחשורוש או מאוחר לו. אם ארתחששתא הראשון הוא דריוש הראשון, מלך אחשורוש אחריו. וגזירת השמד וביטולה מתרחשת בתקופה שבין כתב השטנה המצוטט ולבין עליית עזרא ונחמיה בימי דריוש השני¹¹. ברצוני להראות, כי מגילת אסתר משתלבת להפליא עם המסופר בעזרא ונחמיה, ובכך להבהיר מספר נקודות מוקשות בסיפור המגילה.

גזירת השמד והיפוכה

במגילה מסופר על המן בן המדתא האגגי אשר גדלו המלך על כל השרים, ואשר למרות שציווה המלך להשתחוות לו, מרדכי היהודי ממאן לעשות זאת. גומלת החלטה בלב המן להשמיד את כל היהודים עם מרדכי. הוא פונה למלך ומציע לו לכתוב לאבד את היהודים, בהיותם עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים, ודתייהם שונות מכל עם, ואת דתי המלך אינם עושים¹². הוא מציע לו עשרת אלפים כיכר, אשר המלך מוותר עליהם באבירות, בעודו נותן לו רישיון לעשות עם העם כטוב בעיניו.

המן חותם בטבעת המלך על ספרים הנשלחים לכל מדינות המלך, בהם נכתב להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלושה עשר לחודש שנים עשר הוא חָדָשׁ אָדָר וּשְׁלָלָם לְבוּז¹³.

אחות ליהודים בבית המלך, ואחר תפילה ותענית היא הופכת את לב המלך מהמן, עד שכאשר היא אומרת למלך כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שנה בנזק המלך¹⁴. והמלך שומע ממנה שמדובר בהמן, הוא פוקד לתלותו על העץ.

⁹ יא ע"ב.

¹⁰ אלא שאף לפי זה מלך גם דריוש הראשון אחרי כורש, ואולי הוא הארתחששתא המוזכר במקרא שבימיו כתבו שטנה, שלדעת חז"ל הוא מלך קודם דריוש השני. נמצא ששני אלו שנקראו דריוש, כונו ארתחששתא. יש להעיר, כי לפי המחקר המקובל, מכורש ועד דריוש השני מלכו חמשה: כורש; כנבוזי; דריוש הגדול; ארתחששתא הראשון; דריוש השני. שיטה זו מוזכרת בפירוש רש"י לדניאל יא, ב. "אבל בס' יוסף בן גוריון כתוב שהיה לו בן לכורש שמלך תחתיו לפני מלך אחשורוש ושמו כמבישה". בעניין זה אין הכרח לחלוקת בין חז"ל למחקר כי אם בזהות המלכים וסדרם ומספר השנים המוענקים לכל אחד מהם.

¹¹ ישנן דעות נוספות המסתמכות על מקורות שונים בקביעת תקופת אחשורוש ואסתר: הדעה הרווחת מזהה אותו עם חשיארש, בין דריוש הגדול לארתחששתא הראשון שקדם לדריוש השני; מיוסף בן מתתיהו עולה כי הוא ארתחששתא הראשון שאחר חשיארש והקודם לדריוש השני (אלא שלדעתו עזרא ונחמיה עלו קודם לכן, בימי חשיארש); דעה נוספת במחקר הוא שמדובר בארתחששתא השני שאחר דריוש השני.

¹² ע"פ אסתר ג, ח - ט.

¹³ שם, יג.

¹⁴ שם ז, ד.

לאחר שאסתר מתחננת למלך להשיב את מחשבת המן, נותן הוא לה ולמרדכי היהודי רישיון לכתוב על היהודים כטוב בעיניהם. הם אכן שולחים ספרים בהם נכתב אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל עִיר וְעִיר לְהִקְהֵל וְלַעֲמֹד עַל נַפְשָׁם לְהַשְׁמִיד וְלְהַרְג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל חַיִּל עַם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֹתָם טַף וְנָשִׁים וְשָׁלָם לְבוּזֵי¹⁵.

יש לשים לב, שעם פרסום הדברים רבים מעמי הארץ מתנהדים פי נפל פחד היהודים עליהם. להלן מתוארת מלחמה שערכו היהודים מול אויביהם, ושליטתם בשונאיהם. כל שרי המדינות והפחות מנשאים את היהודים מפחד מרדכי עליהם. למעשה הרגו היהודים בשושן שמונה מאות איש מלבד עשרת בני המן; בשאר מדינות המלך הרגו באויביהם חמשה ושבעים אלף. השאלות העולות הן:

- מי הם שונאי היהודים? למה שבממלכת אחשורוש על כל פיזורה הגיאוגרפי, ימצאו שונאים ליהודים בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר? בל נשכח שהעולם כולו עבר הגירה מסיבית בימי סנחריב, נבוכדנצר וחבריהם, כאשר כל שליט החליף את האוכלוסיות הכבושות זו בזו. פליטים יהודאים התגוררו לצד פליטים מארצות אחרות, מהיכן שנאה כבושה זו עד כדי מלחמת שמד?
- בהנחה ואכן שנאת היהודים התאזרחה כבר אז בליבות עמי הארצות כולם. ברור שאלו לא התהלכו בבגדים מסומנים בצורה שתגדיר אותם כשונאי יהודים. כאשר הגיע דבר המלך ודתו באגרות השניות, בהן הרשה ליהודים להנקם מאויביהם. איך ידעו במי להילחם? וכי הותרה הרצועה לכל יהודי לשפוט את שכניו ולקבוע עליהם כי רצו להשמידו, ובכך לעמוד עליהם ולבוז ממונם?
- למה שעמי הארץ יתיהדו מפחד מרדכי עליהם? נוח היה להם לגשת לשכנם היהודי, להסביר לו כי לפחות מעתה ואילך יימנעו מלנקוט נגדו פעולות איבה, ובכך להפקיע את עצמם מן המאוימים על ידיהם. למה להם להתייחד?
- הגזירה והנס מתייחסים ליהודים. האם כוונת המגילה לבני שבט יהודה בלבד, או שמא לגולים מיהודה כמשמעות כינוי זה בירמיהו (נב, כח)? והאם חלה הגזירה על בני ישראל משבטים אחרים, אשר הוגלו על ידי סנחריב מלך אשור שנים רבות לפני גלות יהודה?

שילוב ההתרחשויות בספרי עזרא ונחמיה ואסתר

דומה, שכאשר נשים לב להתרחשויות המקבילות המתוארות בספר עזרא ונחמיה, נוכל לעמוד על נקודה סמויה שלא התפרשה במגילה, ובצדק.

¹⁵ שם ח, יא.

כמוזכר לעיל, בימי ארתחששתא שמלך קודם אחשורוש, כתבו רחום בעל טעם ושמישי ספרא אגרת בעניין ירושלים. להלן הפסוקים המעתיקים את תוכן האיגרת:

(ח) רחום בעל טעם ושמישי ספרא כתבו אגרה חדה על ירושלים לארתחששתא מלכא כנמא:
 (ט) אדון רחום בעל טעם ושמישי ספרא ושאר כננותהון דיניא ואפרסתכניא טרפליא אפרסיא ארכוי ארפויא בבליא שושנכניא דהוא דהיא עלמיא: (י) ושאר אמיא די הגלי אסנפר רבא ויקירא והותב המו בקריה די שמרין ושאר עבר נהרה וכענת: (יא) דנה פרשגו אגרתא די שלחו עלוהי על ארתחששתא מלכא עבדיך עבדך אנש עבר נהרה וכענת: פ (יב) ידיע להוא למלכא די יהודיא די סלקו מן לותך עלינא אתו לירושלם קריתא מרדתא ובאישתא בנין ושוריא שכלילו ואשיא יחיטו: (יג) פעו ידיע להוא למלכא די הו קריתא דך תתבנא ושוריה ישתכללון מנדה בלו והלך לא ינתנון ואפתם מלכים תהנזק: (יד) פעו כל קבל די מלח היכלא מלחנא וערות מלכא לא אריך לנא למחזא על דנה שלחנא והודענא למלכא:
 (טו) די יבקר בספר דכרניא די אבהתך ותהשבח בספר דכרניא ותנדע די קריתא דך קריא מרדא ומנהנזקת מלכין ומדנן ואשתדור עבדין בגוה מן יומת עלמא על דנה קריתא דך החרבת: (טז) מהודעין אנחנה למלכא די הו קריתא דך תתבנא ושוריה ישתכללון לקבל דנה חלק בעבר נהרא לא איתי לך:

ניתן לראות, כי הכותבים מייצגים שלל אומות שהושיב אסנפר רבא ויקירא בקריה די שמרין, היינו: שומרון; ובכל רחבי עבר הנהר. הם מתלוננים על היהודים אשר בונים מחדש את העיר ירושלים, אשר לה היסטוריה של מרידות במלכים ששלטו על האיזור כולו.

מזימתם צלחה בידם, והמלך נענה והורה לבטלם ממלאכתם בקימום העיר ירושלים. תוצאות האיגרת מתוארות כך:

(כג) אדון מן די פרשגו נשתונא די ארתחששת מלכא קרי קדם רחום ושמישי ספרא וכננותהון אזלו בבחילו לירושלם על יהודיא ובטלו המו באדרע וחיל: (כד) באדון בטלת עבדת בית אלהא די בירושלם והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס.¹⁶

לאחר ארתחששתא מלך אחשורוש, כאשר לגביו מוקדשת פיסקה קצרה: ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על ישרי יהודה וירושלם.

¹⁶ יש מן החוקרים הטוענים שכתב שטנה זה מאוחר והוא מימי נחמיה, ולא צוטט כאן אלא מחמת שהוזכרו כתבי שטנה. הם מסתמכים על כך שהאיגרת דנה בחומות העיר ירושלים, פרויקט שעסק בה נחמיה ולא זרובבל. אך לדעתי טעות בידם. צרי יהודה ובנימין הסתמכו על כך שלא ניתן להם על ידי כורש רישיון לבנות את העיר, כי אם לשוב לעריהם ולבנות את בית מקדשם. לכך, נענה להם המלך ואסר את בניית העיר, הוראה אותה נצלו השונאים לבטל באדרע וחיל את בנין בית המקדש. למרות שהיהודים סברו כי חוקית מותר להם להמשיך בבניין בית ה', התגברו עליהם מעשי האלימות להם לא היו יכולים להתנגד מחוסר חומה מגינה. וראה להלן הערה 24.

מי הם צרי יהודה ובנימין?

כל הפעולות הללו, מיוחסות בפסוק¹⁷ לצרי יהודה ובנימין. מיד עם עליית זרובבל, ניגשים הם אליו ואל ראשי האבות ואומרים: נבנה עמכם פי ככם נדרוש לאלהיכם ולא ולו אנחנו זבחים מימי אסר חדן מלך אשור המעלה אתנו פה.

היינו, המדובר ביושבי שומרון אשר הובאו לכאן על ידי סנחריב, כאשר הגלה את עשרת השבטים. אלו, החלו לעבוד את ה' כאשר האריות הרגו בהם, ועתה תבעו הכרה בהם כאחים לדת, ובקשו ליטול חבל בבניין בית המקדש.

אך זרובבל דחאם באופן מוחלט מלהסתפח עם העם. וכה אמר להם:

לֹא לָכֶם וְלָנוּ לְבָנוֹת בַּיִת לְאֱלֹהֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנֶה לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָנָנוּ הַמֶּלֶךְ כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס.

כתוצאה מכך:

וַיְהִי עִם הָאָרֶץ מְרַפִּים יְדֵי עַם יְהוּדָה וּמְבַהֲלִים אוֹתָם לְבָנוֹת. וְסֹכְרִים עֲלֵיהֶם יוֹעֲצִים לְהַפֵּר עֲצָתָם.

נמצא, כי שמשי ספרא ורחום בעל טעם, הם הם מן האומות אשר הוגלו לשומרון, ומחמת דחייתם מקהל ה' על ידי ראשי הגולה השבה, התלקחה בהם שנאה עזה עד כדי תחבולות שונות לעצור את הבנייה, וכפי שלבסוף אף עלה בידם.

כפי שמפורש בפסוק, שכרו השומרונים יועצים להפר את בניית הבית. דומה, כי אין לכך הבנה אחרת, אלא ששלחו הם שליחים לעיר הבירה בסביבת המלך, לנסות להטות לב שריו ועבדיו העומדים לפניו, להמליץ טוב עליהם ולפעול למען עמדתם. זאת עשו באמצעות כסף שבהם שיחדו את בעלי השררה והדעה.

מסתבר בהחלט, כי אנשי יהודה ובנימין לא חבקו ידיהם בחוסר מעש למול פעילותם העסקנית של צריהם. וגם הם שלחו אנשים משלהם למוקד קבלת ההחלטות, לנסות לפעול למען המשך בניית הבית וביטול איסור הקמת הריסות העיר.

המן האגגי ומרדכי היהודי בשושן

מנקודת מבט פשטנית, כאשר המגילה מספרת: איש יהודי הקה בְּשׁוֹשַׁן הַבִּיָּרָה וְשָׂמוּ מְרַדְכִי, לאחר שאנו יודעים על נוכחות שומרונית בבירה, אנו אמורים להניח כי מרדכי זה לא התגורר במקרה בשושן, איש יהודי הוא, אשר מטרתו לקדם את עצת העולים לבנות את הבית ואת העיר.

¹⁷ עזרא ד, א.

חז"ל מזהים¹⁸ את מרדכי היהודי עם מרדכי בלשן המוזכר בעליית זרובבל¹⁹. לפי זה, אין הסבר אחר לחזרתו לעילם, אלא על מנת להפר את עצת האויבים. וכן מבואר במדרש כי מרדכי ירד בשביל שיבנה בית המקדש בימיו²⁰.

מאידיך, המלך מגדל את המן האגגי, ומסתבר שהשומרונים או יועציהם השכורים, מנסים לשחדו על מנת שיפעל לטובתם בבית המלוכה.

בדברי המדרשים אנו מוצאים זיקה הדוקה בין תושבי שומרון להמן. כאשר שמשי הסופר מתואר תקופות כבנו²¹. בכך אנו מוצאים שוב את הקשר בין המן וגזירותיו בהמשך ולבין היועצים אותם שכרו צרי יהודה ובנימין המוכרים לנו מספר עזרא.

בהמשך למדרש הנזכר לעיל לגבי מרדכי, מבואר כי המן ירד בשביל שיבטל בנין בית המקדש. הבנת הימצאות יועצים אשר נשכרו על ידי הצדדים בשושן, תאירבאור חדש את מאמר אחשוורוש לאסתר על פי מדרש חז"ל²²: עד חצי המלכות ולא דבר שחוצץ למלכות, ומאי ניהו - בנין בית המקדש. יש לזכור כי אחשוורוש עדיין לא ידע על מוצאה של אסתר דבר, ועם זאת מוצא הוא לנכון להגביל את נכונותו למלא את רצונה עד בנין בית המקדש. מאחר ולא חסרו מבית המלוכה אשר פעלו במרץ למען משלחיהם היהודים לשנות את דעת המלכות אודות פחת יהודה ובית מקדשם.

הגזירה

על פי הפשט, המן נתקל במרדכי המסרב להשתחוות לו, ועבדי המלך העומדים בשער המלך, אשר שוחדו על ידי השומרונים מגידיים לו להמן כי הוא יהודי. בכך הם חורשים עמוקות בלבם, למען אשר ישתף עימם בפעולה בסיכול ההתיישבות היהודית בארצם.

אכן, המן פונה למלך עם עשרת אלפים כיכר בידו. סכום אשר נוכל לשער שנתרם על ידי הצרים העומדים מאחוריו, ומציע לו לגזור שמד וכיליון על העם הפזור ברחבי הממלכה. בכך, מקווים השומרונים להסיר אחת ולתמיד מסדר היום את שאלת בניין הבית על ידי הגולה היהודית, אותה הם צוררים.

יתכן בהחלט, כי הסכנה שארבה ליהודים המתגוררים בכוש, ובשאר מדינות המלך, היתה קטנה בהרבה, באשר שכניהם לא רחשו להם כל איבה, ואך מפאת השלל המובטח לבוזזים אולי היו פורצים פה ושם פוגרומים ומלחמות בין היהודים וסובביהם. יתכן שבארצות הגולה התגוררו לצד היהודים גם צאצאי עמונים, מואבים ועמלקים ששמרו את איבתם ההיסטורית כלפיהם, וגם קיימו קשר עם אחיהם שנותרו בארצם וליבו את שנאתם כלפי היהודים. לצדם

¹⁸ בגמ' מגילה דף טז ע"ב.

¹⁹ עזרא ב, ב.

²⁰ ילקוט שמעוני רמז תתרמה.

²¹ למקורות אודות זהותו של שמשי הסופר, כבנו של המן או כהמן עצמו, ראה רי"י סטל, [סגולה גליון 01, י"ד אדר תשע"ט](#).

²² גמ' מגילה דף טו ע"ב

אולי התגוררו גם אחיהם של הכותים שנותרו בארצות מוצאם, וגם הם עקבו אחרי ההתרחשויות בארץ הקודש. על כל פנים, מוקד האיבה היה בארץ ישראל, סביב בית המקדש ההולך ונבנה.

שונאי היהודים המתגוררים בשומרון ועבר הנהר, היו משתמשים ברישיון זה לכלות את שבי הגולה במלחמה קשה ואכזרית. בכך, היו שמים קץ לתוצאות הצהרת כורש ולפחוות יהודה כולה.

וּבְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מִגִּיעַ אֲבָל גָּדוֹל לַיְהוּדִים וְעוֹם וְכָכִי וּמְסֻפָּד שֶׁק וְאֶפֶר יֵצַע לְרַבִּים.

רוב הגולים אכן התבססו בארצות גלותם, ולא עלו עם זרובבל. אף לאחר מכן כאשר עלה עזרא עדיין לא התרכזו סביבו כולם. אך ליבם ועיניהם של ישראל היו מופנות לירושלם, והם הבינו היטב את משמעות כלוי היישוב היהודי על ידי צרי יהודה ובנימין.

לפי תיאור זה, הגזירה התייחסה ליהודים, לגולה היהודית ולא לבני ישראל בכללותם²³. והתמקדה בעיקר ביישוב בפחת יהודה.

מה מתאימים דברי אסתר בזעקתה על עמה לפני המלך, כאשר היא בזעקה קורעת לב היא מתחננת לפני המלך:

כִּי אֵיכָכָה אוֹכַל וְרֵאִיתִי בְרָעָה אֲשֶׁר יִמָּצֵא אֶת עַמִּי וְאֵיכָכָה אוֹכַל וְרֵאִיתִי בְּאֶבְדֵּן מוֹלְדָתִי.

התגשמות מחשבת המן, הייתה מובילה לרעה אשר ימצא את בני העם היהודי הפזורים בארצות המלך, אך תביא בהכרח לאבדן מוחלט של ארץ מולדתה בפחוות יהודה אשר בעבר הנהר.

ונהפוך הוא

כאשר שב לב המלך מעל המן, וביקש לעשות את רצון מרדכי ואסתר, נתן להם לכתוב על היהודים כטוב בעיניהם, ואכן הרשות נתנה לנקום מאויביהם.

האיגרות נכתבו ונשלחו על כל מדינות המלך, כמו גם אל היהודים ככתבם וכלשונם. בעוד שאיגרות הגזירה מוענו בעיקר לשומרונים, ואולי אף הועלמו במתכוון מתושבי יהודה עצמה, על מנת למנוע מהם כל התארגנות, איגרות אלו התייחסו בעיקר לתושבי יהודה.

הרשאה זו לא מצאה כל הד מעשי בארצות הפזורה, מאחר ולא היו כל אויבים מסומנים לפליטים היהודים המפוזרים זעיר פה וזעיר שם. אך בפחוות יהודה ידעו היטב להצביע על השונאים, כאשר אסתר הסבירה למלך מי הוא המן הצר שאינו שוה בנזק המלך אלא עובד בשירות השומרונים.

²³ אשר חלק מהם אף התערב בשומרונים.

המלחמה התרחשה בעיקר ביהודה, שם נהרגו עשרות אלפי צרי יהודה ובנימין. וגם בשושן, מקום אשר היועצים השומרונים הסתובבו והיוו נציגות לשנאת היהודים, נהרגו שמונה מאות מהם, כאשר היהודים אשר בשושן, אשר שהו שם בשליחות אחיהם אשר ביהודה, תולים אף את עשרת בני המן צורר היהודים.

עוד לפני כן, כאשר התפשטה הבשורה המשמחת על גילוי המזימה השומרונית וסילוק צורר היהודים המן בן המדתא, ליהודים הייתה אורה ושמחה וששן ויקר.

ורבים מעמי הארץ מתייחדים כי נפל פחד היהודים עליהם. התואר עם הארץ בספרי הנביאים האחרונים, שמור לתושבי הארץ שאינם משבי הגולה, הם השונאים המוצהרים, כאשר ראשיהם מונעים ממשטמה עזה ופועלים בכל דרך למנוע את המשך התיישבותם הבטוחה. רבים מעמי הארץ באו אל היהודים והשלימו עם קיומם. בכך הם הכירו ברישיון המלך כורש לגולי יהודה לשוב לעריהם ולהתיישב בהם בבטחה, כל זאת, מפחד היהודים.

המשך בניין המקדש בימי דריוש

עם מות אחשורוש ומלכות דריוש החלה, מתנבאים חגי וזכריה ומורים ליהודים להמשיך בבניין הבית.

זרובבל וישוע ושריו, נחלצים לבניין מבלי להמתין באישור מבית המלוכה. והנה, למרבה הפלא רחום בעל טעם ושמשי ספרא אינם משמיעים קול, תחת זאת המקראות מתארים לנו פניה נימוסית מאת נציגי השלטון:

(ג) בַּה זְמַנָּא אֲתָא עֲלֵיהוֹן תַּתְּנִי פַּחַת עֵבֶר נִהְרָה וְשֶׁתֶּר בּוֹזְנֵי וּכְנָנְתָהוֹן וְכוּ אֲמַרְיִן לָהֶם מִן שָׁם לָכֶם טַעַם בִּיתָא דְנָה לְבַנְנָא וְאַשְׁרָנָא דְנָה לְשִׁכְלָלָה: (ד) אֲדִינוּ פְּנִמָּא אֲמַרְנָא לָהֶם מִן אַנְוֹן שְׁמִיחָת גְּבַרְיָא דִּי דְנָה בְּנִינָא בְּנוֹ:

תתני ואנשיו שואלים האם יש להם רישיון לבנות את הבית, ולהלן במכתבם למלך אנו רואים כי היהודים הגיבו בהסתמכות על רישיון כורש, תוך התעלמות מוחלטת מן האיסור שהטיל ארתחששתא על המשך הבנייה. שלא כמצופה, אין תתני ואנשיו מעירים על אי דיוק זה, ואף אין נוקטים כל פעולה להשהות את הבנייה עד בוא תשובת המלך.

דומה, שאין ביטוי טוב יותר לתיאור המגילה:

וְכָל שָׂרֵי הַמְּדִינֹת וְהָאֲחַשְׁדָּרְפָּנִים וְהַפְּחוֹת וְעֵשִׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מְנַשְׂאִים אֶת הַיְהוּדִים כִּי נָפַל פֶּחַד מִדְּכִי עֲלֵיהֶם.

דריוש הורה לבדוק את העניין, והשתכנע שכורש אכן הרשה לשבי הגולה לבנות את הבית, ובכך נחנך המקדש ברישיון המלוכה²⁴.

קנאה את מעוררת עלינו בין האומות

בגמרא מסכת מגילה דף ז ע"א, אנו מוצאים את ההסבר לעמימות המלווה את המגילה, כאשר אין מזימת השומרונים מוצגת באופן בולט, והזיקה לארץ המולדת מוסתרת מעין שאינה בוחנת. כאשר הגזירה מוצגת כהשמדת כל היהודים בכל מדינות המלך, וכפי שאכן הייתה באופן רשמי, אך לא בצורה מעשית.

וכך אמר רב שמואל בר יהודה: שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות, שלחו לה, קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות. שלחה להם, כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס.

חכמי ישראל אשר ביהודה, לא קבלו בתחילה את הצעתה של אסתר לקבוע ספר לדורות אשר ינציח את המאבק הקשה בצרי יהודה ובנימין. בחששם ששמחתם בניצחון יכולה לעמוד להם לרועץ, בעודם מעוררים מחדש את הקנאה והשנאה בשרידי הצוררים היושבים בארץ.

לאחר שרוב מניין ובנין מן השומרונים נהרג, וחלק קטן מהם שרד לאחר שהתיהד מפחד היהודים, נכון היה שלא להבליט את המאבק, על מנת שלא ישתמשו בו בעתיד כאשר יתחלף השלטון כטענה לטובתם.

מאחר והגזירה כפי שנגזרה באופן רשמי כבר נכתבה על דברי הימים למלך, ללא תיאור המזימה השומרונית אלא כפי שהוצגו הדברים בפני המלך; נכתבה המגילה בצורה זו. ללא הבלטת הניצחון היהודי בארץ יהודה אלא תוך הדגשה יתרה של ממד הגזירה העולמית על כלל היהודים, אשר ממנה נצלו בחסד ה', על ידי מרדכי ואסתר.

²⁴ כאמור לעיל, שמשי ורחום בעל טעם כתבו למלך אודות העיר ירושלם, והשתמשו באיסור לבנותה למנוע את המשך בנין הבית. בכך מוסברת הסתמכות זרובבל על רישיון כורש בעודו יודע כי מענה ארתחששתא גם הוא קיים בגני המלך ועלול לעלות במהלך הבירור. כי אכן אין כל סתירה בין האיסור לבנות את הבית. כאשר עלה נחמיה ועמו רישיון מחודש לבניין חומות העיר, המציקים והמפריעים אינם צרי יהודה וירושלים יושבי שומרון, אלא סנבלט וטוביה והערכים והעמנים והאשדודים כמפורש בנחמיה (ד, א). חלק מהם מחותנים עם היהודים, ויתכן שהם אותם שהתיהדו מפחד מרדכי עליהם. אך הצוררים הראשונים אשר ריפו את העם ממעשיהם בימי זרובבל, נעלמו מן הארץ לאחר מלחמת הנקמה שהייתה בימי אחשורוש.